

Foreningen for Kirkegårds kultur 1920-1970

Af sognepræst Poul Götke-Hansen, Otterup.

„Efter at en kreds interesserede i kirkegårdsforhold havde besluttet at søge dannet en forening, der kunne tage sig af vore kirkegårdes udseende og indretning, blev der udsendt en indbydelse til at deltage i et møde herom. Indbydelse til en kreds af Århusborgere og byens menighedsråd blev udsendt den 20/9 1920, og mødet blev afholdt den 29. september på rådhuset i Århus, hvor Foreningen til Fremme af Kirkegårdskultur i Danmark blev stiftet. Af den ikke særlig talrige forsamling indmeldte sig straks 15 medlemmer.

Man vedtog love og dannede en foreløbig bestyrelse, der konstituerede sig med stiftsprovst Lindhardt som formand . . .“, således står der at læse i referatet for den ordinære generalforsamling i Håndværkerforeningen i Århus den 31. oktober 1921 i forhandlingsprotokollen for Foreningen til fremme af Kirkegårdskultur i Danmark. Med disse ord får vi et indblik i den første, lille spæde begyndelse til „Foreningen for Kirkegårdskultur“. Der er altså en kreds af interesserede i kirkegårdsforhold, der synes, at man har gjort for lidt ved spørgsmålet om vore kirkegårde og som derfor savner en forening, hvor man kan drøfte og få belyst alle de spørgsmål, der rejser sig i forbindelse med kirkegården. At det var en ganske rigtig fornemmelse disse mennesker havde, har vist sig tilfulde gennem de 50 år foreningen nu har eksisteret. Foreningen er vokset støt og har fået stadig bredere tilslutning, og der har været emner nok, som har trængt sig på og er blevet behandlet og drøftet – og dette er stadig tilfældet.

Det kan ikke være andet end, at man kommer til at nære nogen beundring for den kreds af interesserede, der stiftede foreningen på Århus rådhus, de må virkelig have troet på sagen og været i besiddelse af en vis portion stædighed, for det var en ikke særlig talrig forsamling, der var mødt op, og kun 15 medlemmer indmeldte sig. Særlig meget bedre gik det ikke med den henvendelse, man rettede til forskellig side, som måtte formodes at have interesse i denne forening, om medlemskab. Der blev udsendt ca. 1000 indbydelse til præster og menighedsråd, ca. 200 til arkitekter, kunstnere og gartnere, ca. 50 til kirketiendejere og ca. 50 til private personer, altså ialt ca. 1300 henvendelser. Kun 89 indmeldelser blev resultatet. Men man var dog altså i gang, og det viste sig i de følgende år, at foreningen var levedygtig.

Fig. 90
Pastor N. Johan Lauersen,
formand 1921–26.

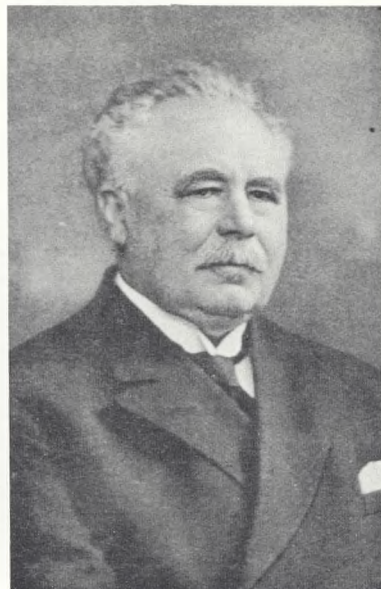
Når vi ser på den danske kirkegård i dag, forekommer den os at være særdeles velholdt og velordnet og det både i by og på land, og vi synes måske tilmed, at dette er den selvfølgeligste ting af verden, det kan slet ikke være anderledes. Men det er slet ikke selvfølgeligt, hvad man kan konstatere, når man rejser udenfor vort lands grænser eller jvnfr. provst Exners artikel i dette skrift om Grønlands kirkegårde. Kirkegårdsinspektør Hans Rønø holdt i 1950 et radioforedrag, senere trykt i „Vore Kirkegårde“, hvori han bl. a. fortæller følgende om tiden efter reformationen: „Alt blev nedtrampet og ødelagt, indtil kirkegårdene henlå som trøstesløse allemandspladser med kvæg og flokke af svin, der rodede i jorden. Og denne tilstand varede i omtrent 300 år. Alle, der kunne betale, blev begravet i kirkerne, kun de fattige kom på kirkegården. Mange kirkegårde blev ligesom kirkerne overbelagt i en uhyggelig grad. På Nicolaj kirkegård i København måtte man tilsidst sætte kisterne oven på jorden og køre jord til, og sådan lag efter lag, så man til sidst ikke kunne se inde i kirken. Rædselsvækkende må både kirker og kirkegårde have været på den tid, med en uudholdelig stank. Voldsomme pestepidemier var da også den naturlige følge. Man forstår, at ringere end det

var, kunne det ikke blive, og i forhold til hine tider har vi virkelig bragt det herlig vidt. Men det er gået langsomt. Først da kirkebegravelser så sent som 1805 blev helt forbudt, og der kom en lov om indretning af kirkegårde, kom omslaget, og genopbygningen kunne begynde“. Nej, hvad der for os er en selvfølge har langtfra altid været tilfældet, det har skortet meget på værdighed og sømmelighed på vore kirkegårde. Gennem love og anordninger, særlig i dette århundrede, har Danmarks kirkegårde nået det stade, de har i dag. Meget har medvirket til dette, men vi tør også tro, at „Foreningen for Kirkegårdskultur“ har ydet sit bidrag i denne henseende.

Man kan af foreningens gamle forhandlingsprotokoller se, hvor mange og hvor vidt forskellige spørgsmål man tog op til behandling, bl. a. udkast til kontrakter med planteskoler om planteleverancer til foreningens medlemmer og formen for bestillingssedler fra disse, forslag om, at foreningen optager en art begravelsesforsikring for medlemmer i lighed med det af ligbrændingsforeningen anvendte system, udkast til en pjece om kirkegårdsanlæg og formen for udgivelse af en sådan, begravelsesprotokoller, normalvedtægt for kirkegårde, normalinstruks for gravere o. m. a. Dertil kommer noget stadigt tilbagevendende, former for fremstød for foreningen, agitation for øget tilgang af medlemmer, henvendelse til nye kredse, der kunne tænkes at være interesserede. Foreningen er ny, og den må derfor se at blive etableret og konsolideret hurtigst muligt. I 1924 sagde formanden i sin beretning på generalforsamlingen: uagtet foreningens medlemstal kun har været svagt stigende, er der dog grund til at tro, at foreningen vil kunne få større betydning i fremtiden, da det ikke er sympati for det arbejde, som gøres gennem foreningen, man savner, men det vil sikkert blive nødvendigt at finde andre former for arbejdet, således at tilknytningen mellem foreningen og de forskellige interesser i kirkegårde kan blive større.

Det var ikke blot i foreningens arbejde udadtil, at der meldte sig vanskeligheder, men også indadtil, og man må vel betegne generalforsamlingen i december 1925 som temmelig stormfuld, og formanden, pastor N. Joh. Laursen finder, at der er nogen misstemning til stede ved generalforsamlingen og vil tilråde, at der i stedet for indbyrdes kritik, drøftes, hvad der kan gavne den sag, der samler dem. Fra forskellig side anklages formand og sekretær for ikke at have foretaget sig noget i det forløbne år og sekretæren tillige for at hygge egne kartofler m. h. t. sin konsulentvirksomhed i foreningen. De angrebne forsvarede sig med, at de i det forløbne år først og fremmest havde sigtet på at sanere foreningens økonomi og derfor havde holdt igen med initiativ og udgifter, f. eks. ved ikke at udgive halvårstidsskriftet „Vore Kirkegårde“, som var påbegyndt i 1923. Desuden havde man haft travlt med at udforme nye love for foreningen. Det gik så vidt på generalforsamlingen, at man ønskede en dirigent, og formanden udtalte, at han var villig til at vige pladsen, men alle de foreslåede undslog sig. I foreningens love fra 1926 står der udtrykkeligt med udhævet skrift, at formanden skal være dirigent ved den årlige generalforsamling! Angående sekretærens konsulentvirksomhed for foreningen vil man have lovfæstet, at sekretær og konsulent ikke kan forenes i samme person. Eller man foreslår følgende: medlemmer af foreningens bestyrelse, dens sekretær og dens kasserer kan ikke samtidig fungere som foreningens konsulenter, – og dens formand og sekretær må kun med bestyrelsens skriftlige samtykke i hvert enkelt tilfælde privat have indtægter ved planlægning af kirkegårde eller lignende. Det lykkedes formand og sekretær at ride stormen af, men nemt var det ikke, og i 1926 ønsker N. Joh. Laursen ikke genvalg.

Fig. 91
Provst Simon Hansen,
formand 1926–30.

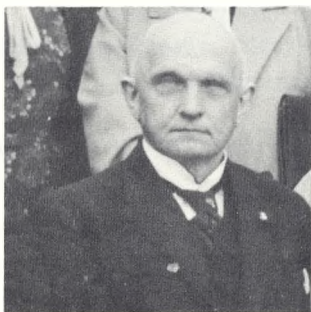
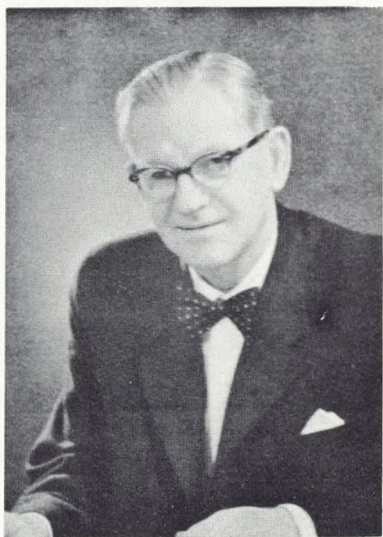

Fig. 92
A. J. Bartholdy Møller,
formand 1931-36.

Fig. 93
Biskop, dr. phil. C. I. Scharling,
formand 1936-51.

Fig. 94
Domprovst Carl Bay,
formand 1952-66.

Til den ordinære generalforsamling i 1927 var der indsendt forslag fra medlemmer ved havearkitekt E. Böttiger og frøhandler J. C. Helm-Petersen om ændringer af foreningens navn m. m. Man ønskede ikke, at foreningens navn skulle være som det nu var: Foreningen for Kirkegårdskultur, men derimod: Kirkelig Forening for Kirkegårdskultur, „og dens formål er at støtte den kirkelige udvikling af landets begravelsesvæsen . . .“ Endvidere: „som medlemmer kan optages såvel enkelte personer som kirkegårdsbestyrelser, menighedsråd og foreninger, dog skal bestyrelsen udelukke herfra sådanne enkelte personer eller foreninger, der ikke kan antages at have en fælles interesse med foreningen efter dennes kirkelige opgave. Tvivlspørgsmål herom kan af ethvert medlem indkendes for en ordinær eller ekstraordinær generalforsamling. Foreningen kan kun søge samarbejde med kirkelige sammenlutninger, hvormed den kan have fælles interesse“. Böttiger fremsatte dette forslag på generalforsamlingen, men da formanden, provst Simon Hansen, ikke forstod formålet med det og flere medlemmer anbefalede at stemme imod, blev det taget tilbage. Bestyrelsens samlede lovforslag blev derefter vedtaget med 26 stemmer for, ingen imod. Foreningens navn er nu: Foreningen for Kirkegårdskultur og såvel dette som dens formålsparagraf har holdt sig uændret til den dag i dag.

I 1923 påbegyndte foreningen udgivelse af et halvårligt tidsskrift: „Vore Kirkegårde“, men grundet forskellige vanskeligheder, som jeg allerede har antydnet, er det først udkommet uden afbrydelse fra 1927. Fra 1938 har udsendelsen omfattet 4 hefter årligt, og 3 årgange danner et bind. Det er i årenes løb blevet til tusinder af sider, hvor kyndige folk både i indland og udland, især i Norden, har behandlet spørgsmål om kirkegårdene. „Vore Kirkegårde“ har i høj grad været med til at tegne foreningens ansigt udadtil, og fra foreningens side er der ofret meget på, at dette tidsskrift kan fremtræde så smukt som muligt og behandle alle sider af kirkegårdssagen, kirkelige, æstetiske, økonomiske og tekniske. I det hele har foreningens udgivervirksomhed ikke været så ringe, adskillige skrifter af formålstjenlig art, protokoller, kirkegårdsvedtægter, gravstedsbreve, pjecer og i 1961 den nydelige og meget givende bog „Den danske kirkegård og dens problemer“, tilsendt samtlige menighedsråd i landet. En sådan udgivervirksomhed stiller store økonomiske krav til en forening, og den havde heller ikke kunnet gennemføres uden velvillig og rundhåndet støtte fra adskillige sider. Dette har det heldigvis ikke skortet på, kirkeministeriet, institutioner og fonds har vist foreningens virksomhed påskønnelse ved tilskud og gaver.

Den 29. september d. å. er der så gået et halvt århundrede siden den forening, der kunne tage sig af vore kirkegårdes udseende og indretning blev dannet, Foreningen for Kirkegårdskultur. Jeg har prøvet at tegne enkelte streger i billedet af denne forenings historie, særlig af starten, men det er kun blevet til lidt, for heldigvis er der så meget at fortælle fra de forløbne 50 år, at det ganske ville sprænge rammerne for denne lille artikel. Jeg har især gerne villet vise, at helt let var det ikke at få dette barn til verden og i travsel, og at vi er dem tak skyldige, der troede på sagen og som overvandt vanskelighederne.

Vi lever i en tid, hvor mange forandringer finder sted på næsten alle områder, og det gælder selvfølgelig også kirkegården og begravelsesskikke. Kistebegravelser -- kremation, enkelt og familiegrave -- fællesgrave og ukendte

grave, dødens have – parkanlæg og mange andre spørgsmål. I de forskellige folk og sprog kalder man begravelsespladserne med forskellige betegnelser, i Norge f. eks. gravlund, i Tyskland Friedhof, men her i Danmark siger vi kirkegård. Der ligger lidt af en enkel, folkelig bekendelse i dette, at vi her hos os begraver vore døde på kirkegården og ikke andre steder. Navnet kirkegård siger, at der her er andet og mere end fred og stilhed, skønhed og harmoni, eller måske glemsel og håbløshed. Her er andet og mere, end vi kan stille på benene i den ene eller den anden retning, når vi skal se at komme til rette med den død, som ingen af os slipper for. Her er det kristne håb, her er opstandelsens lys over gravene. Hvis kirkegårdskultur skal være andet og mere end, at kirkegårdene i æstetisk, teknisk og hygiejnisk henseende kan komme på højde med tidens fordringer, for at citere formålsparagraffen, så må det være dette, der er grundlaget: her lyser opstandelsens håb over grave!

Formænd: Stiftsprovst Lindhardt 1921–22, pastor N. Joh. Laursen 1922–26, provst Simon Hansen 1926–30, folketingsmand P. Kammersgaard (fung.) 1930–31, pastor A. J. Bartholdy Møller 1931–36, biskop, dr. phil. C. I. Scharling 1936–51, fhv. kirkeminister Johs. Hansen (fung.) 1951–52, domprovst Carl Bay 1952–66, fhv. handelsminister Ove Hansen (fung.) 1966–67, sognepræst Povl Götke-Hansen 1967–.

Næstformænd: Folketingsmand P. Kammersgaard 1926–44, folketingsmand, fhv. kirkeminister Johs. Hansen 1942–53, folketingsmand, fhv. handelsminister Ove Hansen 1959–.

Sekretærer: Havearkitekt Emil Böttiger 1920–26, havearkitekt Johs. Tholle 1926–47, landsretssagfører H. F. Jegsen 1947–52, kirkegårdsinspektør Volmer Rud Nielsen 1952–67, kirkegårdsinspektør M. Falmer-Nielsen 1967–.

Kasserere: Havearkitekt Emil Böttiger 1920–26, kirkegårdsinspektør Imm. Blomberg 1926–37, stenhuggermester H. P. Hansen Glem 1937–38, kirkegårdsinspektør Hans Rønø 1938–52, kirkegårdsinspektør Volmer Rud Nielsen 1952–69, kirkegårdsinspektør Poul W. Olsen 1969–.

Redaktører: Havearkitekt E. Erstad-Jørgensen 1923–24, havearkitekt Emil Böttiger 1926, havearkitekt Johs. Tholle 1927–65, akademigartner Torben Michelsen 1965–68, overgartner Axel Andersen 1968–.

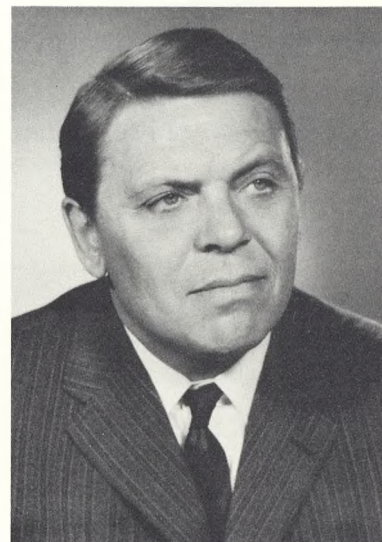

Fig. 95
Sognepræst Povl Götke-Hansen,
formand fra 1967.

Fig. 96
Bestyrelsen 1931.
Fra bestyrelsesmøde i Roskilde.
Fra venstre: Kirkegårdsgartner Imm.
Blomberg, pastor A. J. Bartholdy
Møller, havearkitekt Johannes Tholle,
lærer Frands Hansen, kirkegårds-
inspektør Rud. Rasmussen, kirkegårds-
gartner Gravesen, folketingsmand, lærer
P. Kammersgaard.

